

KARI
ENQVIST

&

JANNE
SAARIKIVI

AINOA,

MIKÄ

J

Ä

*Keskusteluja siitä,
mikä on tärkeää*

WSOY

Ä

Kari Enqvist & Janne Saarikivi

AINOA
MIKÄ JÄÄ

Keskusteluja siitä, mikä on tärkeää

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Tämän teoksen kirjoitustyöhön on saatu tukea
Taiteen edistämiskeskukselta ja WSOY:n kirjallisuussäätiöltä.

© KARI ENQVIST, JANNE SAARIKIVI JA WSOY 2017

ISBN 978-951-0-42802-3

PAINETTU EU:SSA

Johdanto

JS: Kiitos kun suostuit puhumaan Turhan tiedon kurssilla! Luen muuten just sun kirjaa. Pitää joskus kommentoida sun eräitä ajatuksiasi.

KE: Sivistys saapuu Keskustakampukselle, hienoa! Voi olla hyvä tietää, että nykyoloissa minusta tuskin olisi tullut kosmologia. Olisin katkeroitunut koulupsykologi jossain Keski-Suomessa. Tulin nimittäin yliopistoon lukemaan soveltavaa psykologiaa ja päädyin fysiikkaan vasta monien kiemuroiden jälkeen.

JS: Mä tulin lukemaan teologiaa. Mutta siis todettakoon, että sun asiaproosa on kyllä erinomaista, kunhan ei tarvi ajatella samoin!

KE: Kiitos samoin. Ehkä joskus olisi hauska vaihdella näitä vääriä ajatuksia.

JS: Olitsä muuten koskaan kirjoittanut keskustelukirjaa? En siis yhtään tajua teidän luonnontieteilijöiden mietteitä uskosta ja tiedosta, mutta ei se mitään, tää varmaan liittyy tohon, että en oikeen tajua teidän puheita edistyksestäkään.

*KE: En ole moista keskustelua kirjoittanut,
joskus sitä kyllä jonkun kanssa minulle
ehdoteltiin mutta uskonto ei sinänsä
kiinnosta minua oppirakennelmana.
Maailmankatsomuksellisuus sen sijaan kiehtoo.
Humanistin ja luonnontieteilijän eetos on
hyvin erilainen, siitä syntyy jännitteitä.*

Janne Saarikivi

OLEN 44-VUOTIAS HYVÄTULOINEN keskiluokkainen valkoinen mies, joka saa ravinnostaan liikaa rasvaa ja hiilihydraatteja ja jonka ekologinen jalanjälki on täysin kestämaton. Minulla on lapsia ja vaimo ja koiria, ja asun omakotitalossa. Ajan liian suurta autoa, Nissan Qashqaita, joka on rekisteröity äitini nimiin. Jos se yhtään lohduttaa, olen luonteeltani epävarma ja mukautuvainen ja koen helposti syyllisyyttä ja häpeää.

Olen syntynyt Helsingissä ja viettänyt valtaosan elämästäni tässä kaupungissa: Etelä-Haagassa, Pohjois-Haagassa, Kampissa, Kumpulassa, Toukolassa. Välillä asuin vähän Budapestissa, Tartossa ja Oslossa sekä viivyin Jekaterinburgissa ja eri puolilla Venäjää.

Olen opiskellut laajasti ja hyödyttömästi. Ylioppilaaksi valmistuin Kallion ilmaisutaidon lukiosta 1992. Opiskelin teologiaa, suomalais-ugrilaista kielentutkimusta, hungarologiaa eli unkarin kieltä ja kulttuuria, yleistä kielitiedettä ja venäjän kieltä ja kulttuuria. Kävin muidenkin aineiden luentokursseja, joilla muistan kuulleen esimerkiksi, että James Joyce halusi tyttöystävältään Noralta kirjeissä pikkuhousuja, joissa oli aito pissatahra, että Claude Levi-Strauss auttoi takin musikologian professori Eero Tarastin ylle tai että Qumranin kirjoituskääröjen julkaisuprojektia on pitkittänyt hankkeen vetäjien ryyppiskely.

Väittelin filosofian tohtoriksi vuonna 2006. Väitöskirjani käsitteli Arkangelin alueella sijaitsevan Vienajoen vesistön suomalais-ugrilaisista kielistä peräisin olevia paikannimiä. En ehtinyt kirjoittaa sitä kunnolla, joten hätäpäissäni väitte-

lin nipulla artikkeleja. Varsinainen väitöskirja on yhä tietokoneellani. Viimeksi siihen on näköjään koskettu vuonna 2012. Hävettää.

Akateemisessa maailmassa olen menestynyt kohtalaisesti. En ole »huippututkija», mutta uskoisin olevani melko kelvollinen tavallinen tutkija. Olen Helsingin ja Turun yliopistojen dosentti. Olin kuusi vuotta professorina Helsingin yliopistossa. Sitten olin kolme vuotta tutkimassa ja nyt olen taas professori.

Olen julkaissut tutkimuksia, joista parhaat eivät ole aivan mahdollottomia. Minua kutsutaan tarkastamaan väitöskirjoja ja puhumaan konferensseihin, yleensä Suomeen tai Venäjälle, mutta kutsu on tullut myös Amerikan Yaleen. Kun yritin matkustaa sinne, jouduin kuitenkin jäämään pois lentokoneesta, koska kukaan ei ollut kertonut, että Amerikkaan matkustavalla pitää olla esitäytetty ja tulostettu lappu, jossa vakuutetaan, että ei ole natsi ja terroristi, ja vastataan muihin outoihin kysymyksiin.

Ohjaamani tutkijat ovat kirjoittaneet väitöskirjoja, ja olen pitänyt tohtorinhattua juhlavasti kädessä heidän väitöstilaisuuksissaan. Toisaalta tiedän, että en tule koskaan repimään Stanfordin ja Harvardin ovenkahvoja tai keikistelemään Nobel-gaaloissa. En ole riittävän fiksu ja ahkera. Lahjakkuuteni, jos sellaisesta voi puhua, on sitä paitsi liiaksi kytköksissä suomen kieleen, sen käyttöön ja sen historian ymmärtämiseen. Jos suomen kieli ei ollenkaan kiinnosta, ei minua kutsuta puhumaan. Ja useimpiahan se ei kiinnosta.

Jos suomea jostain syystä ei saisi puhua, puhuisin sitten mieluiten venäjää. Osaan puhua myös ihan kohtuullista viroa, unkaria, karjalaa, saamea ja komia. Hieman huonommin osaan udmurttia, maria, ersämordvaa ja niin edelleen. Osaan myös tylsiä eurooppalaisia kieliä. Tällä hetkellä opiskelen arabiaa ja nivhiä. Opiskelen aina jotakin kieltä.

Elämäni liittyy ainakin kaksi omituisuutta, jotka erottavat minut ikätovereistani. Ensinnäkin, englanninkielinen popu-

laarikulttuuri ei merkitse minulle mitään. En yleensä tunnista bändejä ja biisejä, joita voi kuulla radiossa, eikä minulla ole aavistustakaan, keitä ovat ihmiset, joita iltapäivälehtien lööpit käsittelevät.

Toisekseen, olen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon innokas jäsen. En ole koskaan varsinaisesti kyseenalaistanut rippikoulun opetuksia ja vaikka en usein kirkossa käykään, viihdyn oikein hyvin sunnuntaijumalanpalveluksissa, joissa lauletaan virsiä ja pappi puhuu jotain hieman sameaa.

Nämä molemmat asiat ovat nykymaailmassa niin kummallisia, että mietin joka päivä, kuinka satunkin olemaan tällainen. Kyseessä ei ole ainakaan kodin malli, sillä kotonani suh- tauduttiin uskontoon pidättyväisesti ja nykyajan tapahtumiin kiinnostuneesti.

Hengitän, luen ja kirjoitan. Olen toiminut kolumnistina *Helsingin Sanomissa*, *Parnassossa*, *Historia*-lehdessä, *Journalisti*-lehdessä ja *Imagessa*. Olen viisastellut televisiossa. Siksi tuntemattomat tulevat moikkailemaan, erityisesti eläkeläiset. Heidän mielestään on kai hienoa olla televisiossa. Sellainen huomio hävettää, erityisesti jos on liian innokkaasti haukkunut hallitusta.

Oikeat tieteilijät halveksivat tai kadehtivat sitä, että esiin- nyn kepeillä foorumeilla. Toisaalta oikeat journalistit häm- mentävät hekin minua, koska he uskaltavat soittaa puheli- mella tuntemattomille ihmisille näennäisesti stressaantumatta ja huolellisesti tarkistaa kaikenlaisia kolumneihinsa liittyviä faktoja.

Minulla on siis kaksi ammattia, joita molempia osaan hie- man puutteellisesti, mutta jotka kaiketi ovat nykyisin molem- mat melko tarpeettomia ja joiden rahoitus lakkautetaan vähän kerrallaan: tutkijan ja journalistin.

Kaikkea muutakin elämäni liittyy. Pukeudun yleensä mus- taan nahkaan. On olemassa ihmisiä, jotka haluavat riisuutua osoittaakseen *sex appealia*, mutta minusta seksiä varten kan-

nattaisi pikemminkin pukeutua. Yritän nykyisin näyttää *white thrash* -henkiseltä motoristilta. Yhdistettynä tieteellisiin pyrkimyksiini saavutan näin kaksi nuoruuteni kateudenkohdetta: aikuisten saavutukset sekä isojen poikien katu-uskottavuuden.

Osaan soittaa rock and rollia ja kolmen pennin jazzia pianolla ja kitaralla, mikä hämmästyttää monia erityisesti siksi, että en tunne bändien ja biisien nimiä. Seuraan kirkkovuotta lukien raamattua alkukielillä kreikaksi ja latinaksi. Pidän suuressa arvossa Matti Klingeä, Pentti Linkolaa ja useimpia paaveja ikään kuin olisi vuosi 1870.

Minulla on ollut muutamia vakavia ihmissuhteita. Asuin melkein kymmenen vuotta yhdessä erään Lauran kanssa, kunnes erosin. Vaimoni löysin internetistä kuten nykyajan ihmiset. Tapasin hänet Kurjenlento-nimisessä räkälässä Fleminginkadulla töiden jälkeen. Alle vuosi siitä otimme lainan ostaaksemme talon.

Minusta, kuten kaikista, tuli mitä tuli, koska maailma ennen minua oli, mitä oli. Isänikin oli helsinkiläinen, samoin hänen vanhempansakin melko lailla, muuttivat tänne pikkulapsina kansalaissodan jälkeen Karjalasta. Vanhempani olivat ylempää keskiluokkaa. Asuimme rivitalossa Haagassa. Isä oli töissä ensin liikenne- ja sitten ulkoministeriössä virkamiehenä. Äiti oli hammaslääkäri, jolla oli oma vastaanotto Kampissa. Hän erikoistui hoitamaan parodontiittia. Se on sairaus, jossa hampaat irtoavat suusta.

Haagassa asui siihen aikaan kaikenlaisia ihmisiä. Oli niitä, jotka olivat muuttaneet maalta kaupunkiin, ja niitä, jotka olivat muuttaneet kaupungista maalle. Lapsuuteni maisemassa oli rapattuja vanhenevia kerrostaloja ja laakeita kallioita, joilla kasvaa villiruusuopuskia. Lammikoissa oli sammakonkutua ja nuijapäitä (veljestäni tuli biologi). Pulsarit joiivat kaljaa huterissa majoissaan. Pojat räjäyttelivät papatteja kansalaissodan aikaisissa linnoituksissa. Metsässä oli vanha Anglian-romu, korkeajännitelinja oli metsän päällä. Ohi ajoi sähköjunia, ja horison-

tissa humisi pikatie, jonka takana nousivat oikean kaupungin talot.

Isovanhempani asuivat Töölössä, ja se tuntui toiselta maailmalta. Siellä oli raitiovaunuja, joilla en koskaan matkustanut. Oli hissi, jonka kalteriovi haisi konerasvalta, ja mummoja, joilla oli minkkiturkki.

Kumpikin vanhemmistani oli kytköksissä Helsingin yliopistoon. Äiti toimi lapsuudessani hammaslääketieteen assistenttina. Isä yritti jatko-opintoja, mutta lopetti ne kesken. Monet hänen kavereistaan toimivat filologiatieteiden professoreina ja dosentteina, kun tulin yliopistolle. He moikkailivat minua kuin vanhaa tuttua, mikä ehkä on helpottanut asioita elämässäni. Jossain vaiheessa siirsin isän filologiset teokset kotikirjastooni. Niissä oli anglosaksinkielisiä lukemistoja, joiden marginaalit oli tuherrettu täyteen.

13-vuotiaana olin yksinäinen, pikkuvanha ja ahdistunut nuorukainen, joka harjoitteli pikkutakkien käyttöä. Luin kaikkea, mitä kotikirjahyllystämme löytyi, kuten V.A. Koskenniemeä, Honore Balzacia ja Tolstoita, hartauskirjoja ja populaaritieteellistä kirjallisuutta. Siis kirjallisuutta, jota vanhempieni sukupolvi oli lukenut nuoruudessaan. En ymmärtänyt ikäisteni puuhista muuta kuin sen osan, joka liittyi noihin aikoihin yleistyneisiin alkeellisiin videopelihin. Olin kiinnostunut uskonnoista ja maailmankaikkeuden luonteesta.

Muistan, miten eräänä loppukesän iltana Kuoreveden mökillä kävelin kahta pihaa toisistaan erottavan pensasaidan ali siinä olleen portin kautta kohti rantasaunaa. Pääni päällä oli pala pensasta, ja sen yläpuolella jossakin loistivat mustalla taivaalla tähdet, miljoonia vuosia vanhat jättiläismasuunit. Hetken oivalluksessa ymmärsin, miten minä itse, pensasportti, tähdet ja taivas sekä tyyni pimeä järvi, josta kuului piisamin loiskahdus, olimme samaa kokonaisuutta. Aika ja aine olivat yhtä ja samaa, menneisyys ja tulevaisuus samanaikaisesti läsnä, kaikki yksilöt ja persoonat toisiinsa liuenneina olemassaolon kokonaisuutena,

joka on hyväntahtoinen ja turvallinen Jumala. Ero tosiasioiden ja runouden maailman, ympäristöopin ja uskonnon todellisuuden välillä oli kadonnut. Sanojen, käsitteiden, rukousten ja musiikin maailma nousi mykästä aineen todellisuudesta itsensä selvällä tavalla.

Tuossa kokemuksessa ei ollut mitään mystistä, päinvastoin, kaikki tuntui selvältä, yksinkertaiselta ja loputtoman turvalliselta. Oman elämäni mitättömyys yhtäältä ja kokemukseni laajuus ja merkittävyys toisaalta kietoutuivat toisiinsa.

Noihin aikoihin, varmaan samana kesänä, äitini sanoi minulle, että isällä on tauti ja että hän todennäköisesti kuolee. Seurasi puolitoista vuotta pahaa aavistelua, pelon ja varovaisen toiveikkuuden vaihtelua, kunnes jouluna 1988 isäni kouristeli olohuoneen sohvalta ja lakkasi hengittämästä. Ambulanssimiesten tullessa heidän tehtäväkseen jäi kirjoittaa kuolintodistus ja lähteä tyhjin käsin. Pian tuli toinen ambulanssin kokoinen auto, mutta se oli harmaa ja vei jo kangistuneen isän ja lapsuuteni pois.

Sukutaustani on sellainen kuin 1900-luvun ihmiselle sopii. Isäni suvussa oltiin aluksi kovia vasemmistolaisia, äidin suvussa kovia oikeistolaisia. Koska vuosisata eteni latuaan, olivat omat vanhempani jo kulutuskulttuurin maltillisia kasvatteja. Joskus myöhemmin olen lukenut historiateoksista, että lapsuuteni 1970-luku oli kovin poliittista aikaa. Silloin en tiennyt asiasta mitään. Presidentti oli Kekkonen, mutta ei sitä tavallaan huomannut. Jossain kohtaa lapsuuteni henkistä tapettia pienestä ratisevasta Sony-väritelevisiosta kuuluu »Kekkonen, Kekkonen».

Haagassa duunarien ja osastopäälliköiden lapset pelasivat neppisautoilla samoilla hiekkalaatikoilla. Kaikki kävivät Haagamarketissa (ainakin luulen niin, ehkä jotkut kävivätkin salaa Elannossa). Meidän perhe kävi Peugeot 304 -henkilöautolla jopa Kannelmäen Eka-marketissa. Helsingissä oli tuohon aikaan kaksi naurettavan pientä automarkettia. Toinen oli Leppävaaran Maxi, jossa emme käyneet koskaan.

Isovanhempani olivat kiintoisia ihmisiä. Yksi isoisäni oli Ateneumin johtaja ja taidehistorian professori, toinen lentokoneetehtaan johtaja. Sakari Saarikivi kirjoitti kirjoja Hugo Simbergistä, Tyko Sallisesta ja Hannes Autereesta sekä järjesti Ars-näyttelyitä. Isoäitini Annikki oli galleristi ja mainospiirtäjä. Hän on kuulemma piirtänyt Sunnuntai-jauhojen logon, jossa on ruusu, ja keksinyt niiden jauhojen nimen. Lisäksi hän on kääntänyt Nalle Puh -kirjoja, joista kosmologian professori Kari Enqvist sai keskeislyriikan oppinsa.

Äidinpuoleinen isoisäni Valto Karhumäki rakensi veljiensä kanssa lentokoneita 1920-luvulla Keljossa Jyväskylän lähellä. Tämä oli täysin tavatonta tuohon aikaan. Voisi varmaan sanoa, että isoisäni ja hänen veljensä olivat kylähulluja. Heistä tuli kuitenkin tehtailijoita ja lentoyhtiön omistajia, jotka 1950-luvun lopussa aloittivat suomalaisten lomalennot Espanjaan. 1960-luvun alussa he menettivät yhtiönsä valtiolle, koska tuon ajan ideologioiden mukaan yksityisten ei sopinut harjoittaa lentotoimintaa.

Isoäitini Kirsti opiskeli lestintekijäksi, nykyisin kai sanottaisiin *designeriksi* Berliinissä 1930-luvulla. Siellä hän oppi sanomaan *Heil Hitler*. Mummini pelkäsi desantteja, ja hänen mielestään Tarja Halonen oli kommunisti. Hän lahjoitti minulle hartauskirjan *Valoa ja voimaa elämän tielle*, jota luin epävarmassa nuoruudessani vuosien ajan päivittäin.

Juureni ovat siellä täällä. Isänpuoleinen mummini oli Värttilästä. Hänen perheestään suurin osa loikkasi Venäjälle vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä. Osa jäi Suomeen, ja heistä tuli ministereitä. Isoäitini kasvatti-isä oli kansanhuoltoministeri. Hänellä oli sekä isän että äidin puolelta serkku, josta tuli Suomen pääministeri. Ukkinen isä oli hänkin kansanedustaja, sosiaalidemokraatti. Hän oli kuritushuoneessa kapinajohtajana ja vilahtaa Suomen historian lehdillä muutaman kerran.

Äitini suku puolestaan on Hämeestä ja Keski-Suomesta. Mummi oli Palmrotheja, jotka tekivät kenkiä ja perustivat

Tampereen lähistölle kenkätehtaan, joka ensin laajeni joka paikkaan ja nykyisin on jo konkurssissa. Heillä oli kartano Tampereen kupeessa. Siinä suvussa oltiin oikeistolaista, hie-
man parempaa väkeä.

Vuoden 1918 tapahtumat olivat jättäneet jälkensä äidinpuoleiseen mummiini. Lapsena pidin häntä pelokkaana ja omituisena. Aikuisena ymmärsin, että hän oli ollut kolmevuotias, kun punaiset murhasivat hänen isoveljensä ja heidän kotinsa muutettiin jonkinlaiseksi rintamalohkon päämajaksi, josta varastettiin kaikki, mikä saatiin irti, ja joka toisaalta joutui tulituksen kohteeksi siten, että lehmät paloivat elävältä navettaan. Näiden tapahtumien jälkeen ei vasemmistolaisuus ollut äitini suvussa suosiossa.

Mutta tämä kaikki on entisiä ihmisiä. Tulen heistä, mutta menen toiseen suuntaan. Minä olen elänyt rauhan ja vaurauden aikaa. Ongelmani ovat olleet hyvinvoivien länsimaalaisten ihmisten ongelmia: eksistentiaalista ahdistusta, liikaa alkoholia, parisuhteiden tuskaa tai unettomuutta ja epävarmuutta elämän valinnoista. Tätä kirjoittaessa työskentelen Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa, jossa tutkin sitä, mistä eri kielten sanat tulevat. Se on leppoisaa touhua verrattuna tykistökeski-
tyksiin, joissa sekä isovanhempani että heidän vanhempansa joutuivat makaamaan.

Silti aivan samoin kuin Tali-Ihantalassa myös etymologin tutkijankammiossa on kyse kansakunnan kohtalosta, siitä, miksi me olemme sitä, mitä olemme. Sanat, käsitteet, luovat identiteettimme, todet ja kuvitellut kertomukset, joissa elämme, elämän mielen.

Useimmat kielitieteilijät tutkivat tekstejä ja kielen lauserakenteita, mutta se johtuu siitä, että heillä on pitkä pinna. Minä olen kärsimätön, en osaa pitää kalenteria enkä kantaa huolta rahasta. Keskittymiskykyyni riittää lähinnä sanakirjojen lyhyiden artikkelien lukemiseen. Toisaalta äitini suvusta periy-
tynyt pakkomielteinen luonteenlaatuni on auttanut oppimaan

sanakirjat helposti ulkoa. Niin minusta tuli vähän kerrallaan sanastontutkija.

Sanasto on hieno tutkimuskohde. Siihen liittyy tieteen eksaktiutta, äännelakien ja johto-opin täsmäkuvausta. Toisaalta sanojen merkitykset ovat hataria ja alituisen muuttuvia. Ihmiset rakentavat itsensä sanoista, jotka he perivät edellisiltä sukupolvilta.

Sanat ovat avain kaikkeen, tai ainakin melkein. En kyllästy niihin. Niin uskon. Tai tiedän.

Kari Enqvist

OLEN KOSMOLOGIAN PROFESSORI Helsingin yliopistossa. Tutkimuskohteeni on alkuräjähdyks ja erityisesti maailman-
kaikkeuden ensimmäinen sekunti.

Minulta kysytään usein, mitä kosmologin päivään oikein kuuluu – miten alkuräjähdyksistä tutkitaan? Tiedoksi siis, että teoreetikkona työni on erilaisten ideoiden pallottelua muiden ja nykyään useimmiten minua nuorempien tutkijoiden ja jatko-opiskelijoiden kanssa. Nämä ideat puemme matemaattisiksi malleiksi, joiden antamia ennusteita laskemme tietokoneilla. Kaikkea tätä viitoittavat alkuräjähdyksen jälkikaikujen havainnot, joita tehdään kansainvälisessä yhteistyössä pääosin järkyttävän kalliiden satelliittien avulla.

Ennen kuin minusta tuli kosmologian professori, olin lapsi. Olen syntynyt Lahdessa vuonna 1954. Muistan asioita, joiden olen pikkuhiljaa ja tyrmistyksen ymmärtänyt olevan monista hyvin vanhoja. Isäni toimi siellä sisävesihinaajan kapteenina ja veti Vesijärvellä tukkiproomuja Vääksystä Lahteen. Hänen sukunsa tuli Kuhmoisten suunnalta, josta löytyy Enqvist-nimisiä suutareita aina 1700-luvulle saakka. Äidini Ilmari oli kieltolain aikaan poliisina Lahdessa ja myöhemmin jonkinlaisena mestarina Heinosen lihatehtaalla. Isäni mukaan hän sai paikan koska poliisina sulki silmänsä, kun Heinosen veljekset salakuljettivat pirtua. Tarina on niin romanttinen, että toivoisin sen olevan totta.

Sukutaustani on harmaa ja draamaton kertomus keskiverto-Suomen hitaasta muutoksesta.

Äidinäitini juuret löytyvät Hollolasta, mahtipitäjästä, jonka satama ja markkinapaikka eli Hollolan Lahti erkani omaksi kaupungikseen vuonna 1905. Hän ja Ilmari erosivat sodan aikana. Tästä tapahtumasta äidilleni muodostui työstämätön trauma. Äiti jäi yhdeksän ikäisenä tyttönsä isänsä hoiviin, ja tämä meni pian uusiin naimisiin. Olin kuitenkin jo aikuinen, kun sain tietää, että Ilmari erosi myös toisesta vaimostaan ja nai sitten kolmannen, jonka minäkin opin tuntemaan.

Äidinäitini pysyi naimattomana. Hän eleli vaatimattomissa, suorastaan köyhissä oloissa Tampereella. Hän oli ankara hel-luntailainen, ja luulen, että hänen iloton elämänsä jätti minuun jäljen, joka on varjostanut suhtautumistani uskontoihin. Kenties se vaikutti myös lapsuuteni uskontokasvatukseen. Minulle kyllä opetettiin iltarukous mutta uskontoa ei muutoin tuputettu. En muista, että olisimme koskaan käyneet varta vasten kirkossa.

Sukutaustani on siis tukevasti vanhassa Hämeessä. Se ei kuitenkaan ole ollut minulle tärkeä. Kotini oli historiaton – en tiedä, kenen puolta isovanhempani pitivät kansalaissodassa, jos kenenkään. Vasemmistolainen se ei kuitenkaan ollut. Minulla on hämärä mielikuva jatkosodassa taistelleista sedistä ja Suomenlahdella ilmatorjuntapatteristossa palvelleesta Ilmarista. Yksityiskohdista en tiedä. Perheemme katse oli suunnattu pelkästään tulevaisuutta kohti. Vanhaa ja mennyttä suorastaan halveksittiin. Lahti oli sodan jälkeen kasvanut voimakkaasti, ja mielsin itseni kaupunkilaiseksi. Maaseutua ei perheessäni arvostettu vaan sitä pidettiin hitaiden ja oppimattomien ihmisten pian katoavana reservaattina.

Kun väittelin teoreettisessa hiukkasfysiikassa vuonna 1983, minusta tuli sukuni ensimmäinen tohtori. Olen osa Suomen vaurastumiseen liittyvää, ylöspäin kohoavaa säätykiertoa. Isäni oli merkonomi, joka askel kerrallaan eteni UPO Oy:ssä ostopäälliköksi. Nuorena hän oli lättähattu, jollaisia pidettiin kovaäänisinä julkitupakoitsijoina (tähän 1950-luvun paheksuttuun

nuorisokulttuuriin kuului kuvustaan tasaiseksi litistetty lieri-hattu ja keltainen kaulaliina).

UPO Oy oli aloittanut toimintansa Lahdessa 1930-luvulla valmistamalla hetekoita. Sodan jälkeen se laajensi jääkaappeihin, pulsaattoripesukoneisiin ja sähköliesiin ja kasvoi suureksi tehtaaksi. Myöhemmin kuvaan tulivat myös muoviputket. Kaikkiin näihin tarvittiin ulkomaita myöten erilaisia osasia, ja niitä isäni osti. Vaihdoin asuntoa muutaman vuoden välein, aina suurempaan.

Näin minulla on ollut tuntuma teollisen Suomen ylösrakentumiseen. Ensimmäisen lähikosketukseni tehdashalleihin, raudalta haiseviin varastoalueisiin, liuotintynnyreihin ja siihen kansanosaan, jota tuolloin kutsuttiin mutkattomasti työläisiksi, sain 14-vuotiaana mennessäni UPOlle kesätöihin. Muistan miltä tuntuu, kun aamulla muiden joukossa marssitaan tehtaan portista leimaamaan kellokorttia ja päivän päätteenksi pois. Muistan kunnioittavan sävyn, jolla sana »valimo» lausuttiin; siellä työskentelevät tiedettiin kommunisteiksi. Vietin kaikki kesät erilaisissa »oikeissa töissä», kunnes edesmennyt professori K. V. Laurikainen pestasi minut kymmenen vuotta myöhemmin yliopistolle tutkimusapulaiseksi, kiitos kvanttimekaniikan tulkintaa käsitelleen kandidaatintyöni. Hän oli siinä vaiheessa ajanut itsensä fysiikan laitoksella paitsioon hurahdamalla eräänlaiseen kvanttimestisismiin ja ehkä toivoi minusta apuria. Nuo odotukset kyllä petin.

Äiti jätti opintonsa keskikouluun ja meni lautatarhalle töihin. Synnyin puoli vuotta vanhempieni häiden jälkeen, ja tuolloin 19-vuotias äitini jäi hoitelemaan kotia. Myöhemmin hän hankki kirjekurssilla kirjastonhoitajan pätevyuden ja työskenteli eläkkeelle saakka Lahden kirjastossa. Vanhempani pitivät koulutusta passina parempaan tulevaisuuteen. Silloin kun Lahden lyseo ei minulle maittanut, he uhkailivat minua työelämällä.

Olen tavannut pitää itseäni eräänlaisena tee-se-itsemiehenä. Sen, minkä olen saavuttanut, olen saavuttanut val-

taosaksi ilman sukulaisten tai hyvä veli -verkostojen tukea. En ollut niitä, joille joku Otto-setä tuo kymmenvuotislahjaksi nahkaselkäisen latinan kielioopin ja sytyttää näin klassisen sivistyksen kipinän. Olin ainoa lapsi ja usein omissa maailmoissani. Olin pikkuvanha, hyväuskoinen ja lahjakas – niin luulen nyt, vaikken asiaa tuolloin ajatellutkaan.

Kun vuonna 1973 saavuin Helsinkiin opiskelemaan, en tuntenut ketään enkä tutustunutkaan juuri kehenkään, en silloin enkä myöhemminkään. Olin hyvin ujo. Siksi valahdin kaikkien sosiaalisten verkkojen lävitse kuin alamittainen ahven. Tämän vuoksi minulta on jäänyt oppimatta intellektuaalisen eliitin kohteliaat käytöstavat: olen kärsimätön enkä suuremmin piittaa siitä, mitä joku viisas on joskus kauan sitten tullut tokaisseeksi. Älyllinen perusasentoni on etunoja pikemmin kuin takanoja, mutta siihen liittyy myös jonkinlainen irrallisuus tai yksinäisyys.

Pidän koirista. Äitini kasvatti villakoiria, ja ne olivat osa nuoruuteni maisemaa. Sen sijaan suomalainen metsä ei minua innosta. Pastoraali-idyllini koostuu kumpuilevista pelto-tilkuista, siististi rajatuista lehtimetsälämpäreistä, raukean ruskeasta joenuomasta ja teistä, joita pitkin pääsee halutessaan pakenemaan pois. Tämä siksi, että olen asunut ja työskennellyt ulkomailla kaikkiaan seitsemän vuotta, ja jos niihin ynnään kaikki lyhyemmätkin matkat, voin sanoa, että olen viettänyt ulkomailla neljänneksen koko aikuiselämästäni. Se on jättänyt jälkensä elämänasenteeseeni.

Väiteltäessäni olin kaksi vuotta tutkijana CERNissä Sveitsissä. Se oli minulle käännteentekevää ja innostavaa aikaa sekä tieteellisesti että koko myöhemmän elämäni kannalta. Tutustuin silloin moniin kansallisuuksiin ja tutkijoihin, jotka olivat jo kuuluisia tai joista myöhemmin tuli kuuluisia. Osa hävisi tutkastani, sillä kaikki eivät voi menestyä. Tämäkin on arvokas opetus.

90-luvun alkupuoli kului apulaisprofessorina Kööpenhaminassa. Sielläkin viihdyin hyvin. Sitä ennen työskentelin vuoden

Yhdysvalloissa Wisconsinissa, ja siellä muistan olleeni onneton. Tuntui kuin minulta olisi ollut suunta hukassa. En viihtynyt Yhdysvalloissa, ja ajoittain sain jopa paniikkikohtauksia. Noihin aikoihin aloin hakeutua pois hiukkasfysiikasta kohti kosmologiaa. Joitakin vuosia myöhemmin palasin teini-iän kirjoitusharrastukseni pariin, ja siitä muodostui minulle toinen elämä, josta minun on enää vaikea luopua.

Jos en kirjoita, tulen levottomaksi ja ärtyneeksi. Samalla pakonomainen kirjoittamisen tarve tuntuu painostavalta. Pidän tavattomasti sanoista ja lauseista ja unelmoin salaa ja puneh-tuen, että minua pidettäisiin sanataiteilijana. Vuonna 1998 julkaisin kirjan *Olemisen porteilla*, josta edesmennyt biologi Leena Palotie antoi minulle Tieto-Finlandian. Teokseni rai-vostutti suuren määrän ihmisiä alkulauseensa vuoksi, joka kuu-lui: »Tämä kirja käsittelee olemassaoloa. Se ei silti sisällä kuivaa filosofiaa vaan fysiikkaa.» Itse pidin tätä aloitusta rytmisesti ja konsonanttiensa vuoksi äänteellisesti varsin onnistuneena.

Opinnoissa pärjäsini aluksi korkeintaan keskinkertaisesti. 1970-luvun vasemmistolaisuus imaisi minutkin mukaan, mutta pysyin koko ajan eräänlaisella ulkokehällä, opiskelijapolitiikan kaukaisella asteroidivyöhykkeellä, kunnes annoin periksi ja jätin poliittiset intohimot muille. Tuo vuosikymmen jäi mieleeni älyllisesti ilottomana ja ahdistavana, vaikka henkilökohtaisella rintamalla tapahtui paljon hyvää, esimerkiksi naimisiinmeno.

Politiikasta ja matkustelusta voin mainita erikoisuutena, etten ole koskaan käynyt Venäjällä. Ei ole tullut asiaa. Neuvosto-aikaan ajatus siellä piipahtamisesta tuntui lievästi vastenmieli-seltä, eivätkä Venäjän nykyhallinnon toimetkaan ole tunnetta hälventäneet. Olen kyllä kerran matkalla Tokioon tehnyt väli-laskun Moskovon lentokentälle, mutta koska en poistunut transit-alueelta, teknisesti ottaen en saapunut maahan.

Opiskelin aluksi psykologiaa ja filosofiaa ja niistä luovut-tuani tähtitiedettä, kunnes aloin ajatella, että minun on saatava jokin ammatti. Niinpä paneuduin fysiikkaan (jota olin huvik-

seni harrastanut kaverin esimerkin innostamana jo aiemmin). Menestykseni oli aluksi vain keskinkertaista, ja minua hävetti, etten pärjännyt missään: en psykologiassa, en filosofiassa, en edes fysiikassa. Jos kvanttimekaniikka ei olisi avannut silmiäni, jos en yhtäkkiä olisi ymmärtänyt sitä lähes koko kehollani, nähnyt sieluni silmin aaltofunktiot niiden abstraktissa avaruudessa kuin ne olisivat olleet vanhoja tuttuja, kuten tapahtui, olisin nyt eläkeikää odotteleva lievästi alkoholisoitunut fysiikan ja matematiikan lehtori jossakin Keski-Suomessa. Ensimmäistä kertaa opiskelijaurallani olin hyvä jollakin osa-alueella, ja se oli minulle suuri helpotus.

Tätä taustaa vasten uskoni edistykseen on luonteva. Materiaalisessa mielessä koko nuoruuteni oli pitkä henkilökohtainen nousukausi. Mutta todistin myös sen kääntöpuolen: vanhempieni perheonni ei lisääntynyt suoraviivaisesti varallisuuden myötä. Oli alkoholismia, riitoja, mustasukkaisuutta ja loppusuoralla jonkinlaista pettymystä elämään, sen sittenkin vähäiseksi jääneeseen antiin. Niinpä perusluonteeltani olen bipolaarinen: maanantaisin pessimisti, tiistaisin optimisti, muina päivinä siltä väliltä. En väitä, että perhetaustani ja muut nuoruuden kokemukseni ovat määrittäneet elämäkäsittejäni, mutta on ilmeistä, että johonkin mittaan saakka ne ovat värittäneet sitä.

Kuten olen kirjoissani tarkemmin kuvaillut, minusta siis tuli fyysikko ja kosmologi paljolti sattumalta. En ollut niitä, jotka nuorena näpräisivät radioita tai rakastivat matematiikkaa. En edes pitänyt fysiikasta. Nyt olen kuitenkin jo ansioitunut senioriprofessori, jota nuoremmat silmäilevät toivoakseni lievästi kunnioittaen mutta luultavasti samalla eläköitymistäni kärsimättömästi odotellen.

Jo nuorena minulle oli tärkeää ymmärtää maailmaa kokonaisuutena – sen historian suuria linjoja, ihmisen osaa, perustaa jolle maailman fysikaalinen ilmiö on laskettu. En ole koskaan ollut detaljimies, vaikka fysiikka onkin opettanut minulle,

että kokonaisuutta voi hallita vain yksityiskohtien kautta. Tällaisessa pyrinnössä – niin olen uskonut – tärkeää on se, mikä on varmaa. Tai niin varmaa kuin inhimillisesti on mahdollista. Kaiken ylimääräisen kuohan, kaiken arkipäiväisen hälyn ja levottomina lepattavien uskomusten takaa tulisi erottaa kuin usvan lävitse hohtava ymmärrys maailman olemuksesta. Kenties silloin tajuaisimme paremmin, miten meidän tulee elää elämämme.

Mutta mikä lopulta on elämässä tärkeintä? Siitä keskustelen aina mielelläni.

VOIVATKO POKÉMONIT KERTOAA MEILLE JOTAKIN TODELLISUUDESTA TAI JUMALASTA?

Kun uskonnoton kosmologi ja uskonnollinen kielitieteilijä ryhtyvät keskusteluun elämän tärkeistä asioista, totutut käsitykset keikahtavat päälaelleen. Muodostuuko todellisuus hiukkasista vai sanoista? Ovatko gravitaatioaalto tärkeämpiä kuin värit? Oliko elämä keskiajalla parempaa? Enqvistiä ja Saarikiveä yhdistää usko tieteellisen tutkimuksen merkitykseen, mutta heitä erottaa käsitys tiedon luonteesta, uskonnosta ja edistyksestä. He pyrkivät olemaan avoimia kaikelle inhimilliselle – sille, mikä on järkevää ja liikkuvaa. Kaksikko kirjoittaa henkilökohtaisesti ja räväkästi, toisiaan haastaen ja ymmärtämään pyrkien. Tuloksena on nautinnollinen lukukokemus elämän suurien kysymysten äärellä.

